

MERCÈ ALCOGER GENDRAU

Periodista de tribunals de Catalunya Ràdio

1. INTRODUCCIÓ

Quan parlem de justícia, els ciutadans en general, sempre tenim una imatge al cap. Veiem Perry Mason i traslладem aquesta ficció cinematogràfica que coneixem al nostre món judicial. Creiem que als judicis apareixerà el culpable a última hora o esperem que les proves surtin de les mans de grans advocats o fiscals. Doncs bé, el nostre món judicial no té res a veure amb la realitat cinematogràfica que ens difonen la televisió i el cinema.

No el coneixem, perquè no ens arriba prou pels mitjans de comunicació; no sabem com actua perquè no ens ho expliquen, i no sabem per què la justícia pren particularment algunes decisions, perquè no les entenem.

En el periodisme dels tribunals, la realitat supera qualsevol ficció i és molt millor qualsevol història o personatge reals d'uns jutjats que la millor sèrie judicial o policíaca que s'hagi vist mai a la televisió o el cinema (sense comptar, és clar, les que es basen en fets reals).

Ara bé, si el món judicial genera tant volum d'informació, per què no arriba al ciutadà? Per què és tan difícil saber aquestes històries, que la majoria de vegades són o esdevenen notícies, que normalment estaran plenes de sentiments, de diners o poder, d'intriga, i que tenen des de personatges anònims fins al més popular dels mortals? Com aconseguirem que els ciutadans canviïn la seva percepció actual de la justícia (més anglosaxona) per la nostra realitat judicial?

Doncs intentarem obrir el món judicial. La justícia ha estat fins ara un món tancat en si mateix, incapaç de modernitzar-se, democratitzar-se i donar a la societat allò que n'espera a l'entrada del segle XXI.

Ara, a les portes del nou mil·lenni, no es pot tancar els ulls als mitjans de comunicació de masses senzillament per preservar-se de la crítica. La justícia és un dels pilars d'un Estat democràtic i de dret. És un servei públic i la societat reclama de dia en dia més control sobre un servei que paguem tots els ciutadans. Vol

saber més i saber bé. A les enquestes es dóna a la justícia la puntuació més baixa en credibilitat entre els ciutadans. Cal millorar-ho i no només es pot fer —que també— posant més jutges i dotant-los de mitjans materials moderns, sinó donant a la justícia sobretot la transparència que necessita. Només amb claredat i informació es podrà trencar aquesta barrera que hi ha entre el ciutadà que només creu i veu els tòpics de sempre i no la realitat, de vegades dolenta, de vegades bona i de vegades millor.

Els mitjans de comunicació social desenvolupen actualment una important tasca dins el món judicial, sobretot de la justícia penal. Garanteixen el mandat constitucional que la justícia ha de ser pública i donen publicitat a les resolucions i actuacions judicials perquè estiguin controlades pels ciutadans. La justícia emana del poble: ho estableix la Constitució. Els jutges i magistrats són els encarregats de prevenir i resoldre pacíficament els conflictes individuals i col·lectius que hi ha en una comunitat. El jutge només està subjecte a la llei i a la seva independència per garantir els drets fonamentals de les persones.

La publicitat, sobretot en el procés penal, esdevé absoluta en el moment del judici oral. És un principi constitucional —i, per tant, una garantia per al ciutadà— que el procés judicial i les sentències siguin públics, a banda que la llibertat d'informació és un dret fonamental que també recull la nostra Carta Magna. Donar publicitat a la justícia, complir la Constitució, és una de les tasques dels mitjans de comunicació social.

Les resolucions judicials han d'estar obertes a la crítica i els mitjans de comunicació poden detectar errors judicials. Una justícia lenta no és justa. Al cap de més de deu anys, una persona acusada que s'enfronta a la presó ja ha patit la veritable condemna de no tenir la garantia d'un procés judicial sense dilacions indegudes. Com el cas d'un home condemnat per robar 3.500 pessetes i que, al cap dels anys, veu truncada la seva vida i la seva feina perquè ningú no va aturar una màquina de la justícia que funcionava sense sentit. El fet de fer pública aquesta situació —és a dir, quan va sortir a la televisió, es va escoltar a les ràdios i es va llegir als diaris—, la maquinària judicial va generar una ràpida resposta per corregir l'errada, que fins i tot va sorprendre les institucions i el mateix sistema judicial.

2. LA RELACIÓ ENTRE ELS MITJANS DE COMUNICACIÓ I LA JUSTÍCIA PENAL

Quin és el paper dels mitjans de comunicació social i el ressò que es fan de la justícia penal? Si analitzem els diaris de començament de segle i, fins i tot, de la postguerra, ens trobarem que la crònica negra de la societat es reflectia amb històries de casos puntuals en els quals allò important no era la decisió d'un jutge o un tribunal, sinó la història humana o particular que hi havia darrere d'aquell fet o succés. Eren els cronistes de la informació de tribunals, els nostres antecessors. Ara les coses han canviat. Els mitjans de comunicació són mitjans de masses i ja no només fan la crònica judicial, l'explicació més o menys objectiva d'un procés, sinó que es fa informació judicial.

El jutge ja no és el simple titular d'un jutjat determinat, sinó el senyor Tal; la sentència ja no és d'un tribunal, sinó d'una sala concreta i d'un ponent que la redacta. Això personalitza la informació judicial i fa que jutges o magistrats amb ganes de flaixos i notorietat prenguin decisions per sortir a la televisió o per portar més lluny la seva carrera personal i professional. A vegades, com que són —perquè així els ho permet la llei— amos i senyors del seu territori, en fan o en poden fer un mal ús i només el control públic d'aquest ús és la principal garantia per al ciutadà. I el control públic de la justícia, la crítica, està en mans dels mitjans de comunicació social.

Trencar aquest obscurantisme i els mites que envolten un món temut pels ciutadans, així com aconseguir que la imatge real de la nostra justícia arribi al poble, són algunes de les feines dels periodistes de tribunals.

Recordem el cas d'un jutge de Barcelona que va ser condemnat fa anys per empresonar sense sentit un testimoni. Si un jutge té un problema mental, qui ho posa en evidència són els mitjans de comunicació i normalment la justícia reacciona després, engega la seva màquina i ja no s'aturarà. Reacciona tard, però reacciona.

Ara el jutge Gómez de Liaño està processat per dictar resolucions suposadament injustes conscientment. La justícia cada cop reacciona més ràpidament per aïllar aquelles persones que vulneren la pròpia llei que representen.

3. CRÒNICA JUDICIAL O INFORMACIÓ JUDICIAL

Quina és la diferència? Doncs, que es converteix en notícia qualsevol fet que estigui als jutjats, per diverses raons, i la justícia també és notícia perquè és un servei públic.

Les decisions dels jutges i tribunals comencen a ser qüestionades: recordem sentències com la de la minifaldilla, o la del dit que va apretar el gallet, o el cas del «Rambo» de Vilafranca.

A més, la societat demana informació sobre què està passant i per què. Les persones tenen el dret de saber per què les detenen i de què les acusen i la societat també ho vol saber, perquè és aquesta justícia la que paguem tots els ciutadans amb els nostres impostos i, per tant, exigim que sigui de qualitat, ràpida, eficaç i, sobretot, que sigui justa i estigui al servei de la llei i els ciutadans. De tots els ciutadans, no dels més privilegiats. Són els mitjans de comunicació qui compleixen aquesta funció.

Ara bé, com més important és el succés, més tancament i opacitat hi ha. I més opacitat no vol dir menys informació, sinó segurament una informació més distorsionada, manipulada i poc fiable.

Com més opacitat, més interès informatiu. Els diaris, les ràdios i les televisions parlaran igualment d'aquell cas, sigui amb especulacions o sigui amb veritats a mitges, si no tenen res més. Cal, doncs, possibilitar una informació veraç i poc intencionada, si no, cada advocat, acusat o fiscal dirà la seva opinió des del punt de vista parcial i manipulador. O bé serà el veí que no ha vist res però vol un segon

de glòria, o la portera que només sap rumors incerts que convertirà en veritats, o, fins i tot, la font transgressora serà una font intencionada que crearà una total dependència al periodista.

Perquè el cas continuarà i si un dia hem fet dues planes, l'endemà en voldrem fer tres i la informació es necessita en minuts, hores, mentre que les investigacions policials o judicials es fan a còpia de dies i mesos.

4. LES FONTS D'INFORMACIÓ

Les fonts d'informació que té a l'abast el periodista de tribunals són les parts que integren el procés judicial. Advocats defensors i acusadors que donaran la seva versió de la història, segons els convingui; el Ministeri Fiscal, que exercita l'acusació pública i que té el deure d'informar, i el jutge que instrueix el cas, que no pot fer, per llei, cap comentari extraprocessal. A banda de perits, forenses, familiars, etc.

Però no són accessibles, llevat que hi tinguin algun interès o es vegin pressions. Un tema amb molt ressò social pot estar totalment tancat i, en canvi, un altre pot filtrar-se amb fax des de les dependències judicials.

En la informació judicial, el periodista ha de contrastar les diverses fonts d'informació. També cal ser coherent en el seguiment dels casos, en tot el seu procés. Si una instrucció judicial desperta expectació i es fa seguiment dels detinguts o imputats, de les seves primeres declaracions, etc., després caldrà estar a l'aguait de si hi ha o no escrits d'acusació. Aquests escrits esdevenen la síntesi de la fase investigadora del jutge i és on el fiscal fa un resum dels fets, considera si són o no delictius i els imputa a una o diverses persones, i per tant fa una sol·licitud de penes. La defensa presentarà també el seu escrit i, després, el jutge, en la seva interlocutòria d'obertura de judici oral, serà qui resumirà tot el procés d'investigació.

La llei diu que en aquesta fase d'instrucció sumarial les diligències són secretes. Ara bé, la jurisprudència del Tribunal Constitucional considera que la incidència del secret, respecte al dret d'informació, no afecta el periodista si té coneixement d'aquests fets per uns altres mitjans, mentre no es vulneri aquest secret.

En aquest punt sorgeix un problema: els jutges i magistrats tenen a sobre una espasa de Dàmocles, que és l'article 396 de la Llei orgànica del poder judicial (LOPJ): «Los jueces no podrán revelar los hechos o noticias referentes a personas físicas o jurídicas de los que hayan tenido conocimiento en el ejercicio de sus funciones».

Per resoldre això, cal mentalitzar els jutges del caràcter públic de la seva feina i de les seves resolucions, sempre que no afectin la investigació. A més, l'Estatut del Ministeri Fiscal reconeix el deure que té d'informar. Després hi ha la fase del judici oral, on la jurisprudència és molt clara. Les vistes són públiques i si es fan a porta tancada cal argumentar-ho. Una sentència del Tribunal Constitucional, la 30/1982, d'1 de juny, estableix clarament que l'assistència dels periodistes a les sessions d'un judici públic no és un privilegi graciós i discrecional que atorgui el Tribunal, sinó un dret preferent atribuït per al compliment de la funció del deure d'informar que garanteix la Constitució.

A més, ara ens trobem amb d'altres formes de restringir l'accés dels mitjans de comunicació a les vistes públiques. Excuses com la capacitat de la sala de vistes o la incomoditat de les càmeres de televisió fan que les portes es tanquin ara més que mai; a més, es crea una gran discriminació entre els mitjans escrits (agències de notícies i premsa) i la ràdio i les televisions.

En aquests moments, les necessitats evidents entre el dret a una vista pública i el dret a la intimitat o a l'honor xoquen. Llavors, tan sols el pacte i l'enteniment mutu poden fer que el periodista compleixi la seva tasca d'informar de la forma més veraç i que el jutge pugui instruir el cas sense problemes i sense interferències, els quals podrien perjudicar la investigació o col·lisionar amb altres drets, com el de defensa.

Només amb el diàleg i la confiança s'arribaran a acords que interessin les dues parts. Moltes vegades s'ha dit que els gabinets de premsa actuen com a censuradors. No és aquest el seu paper. Vendre les notícies que interessin no vol dir censurar les altres; així mateix, amenaçar amb sancions els qui parlen no fa més que donar poder sobre el periodista a la font transgressora.

A hores d'ara, després de la gran pressió dels mitjans, el món judicial està discutint amb el món periodístic la necessitat o no de crear gabinets de premsa en l'àmbit judicial. El debat encara és obert, però podria ser una bona solució sempre que fessin de pont entre la font directa de la informació i el periodista, per facilitar-los l'accés a les vistes públiques, a les resolucions judicials, i per canalitzar les demandes d'informació ràpida i veraç.

D'altra banda, és clar que els advocats, els jutges i els fiscals també han de ser capaços, com a representants d'un servei públic, d'acceptar les crítiques a la seva feina. El control que en fan els mitjans de comunicació és la millor garantia per a la resta del col·lectiu que fa correctament la seva feina.

5. SOCIETAT I JUSTÍCIA

Ara bé, si la societat canvia, aquest interès també canvia. Fa uns quants anys no es parlava de polítics asseguts als bancs dels acusats ni dels anomenats delinqüents de coll blanc, que feien enginyeria financera. Al final dels anys vuitanta, ningú no esperava veure Mario Conde a la banqueta dels acusats, condemnat per apropiació indeguda. Era el moment de la societat del *pelotazo*, on enriquir-se i obtenir poder estava ben vist, encara que es fessin servir il·legalitats. La societat canvia i qüestiona la política del *pelotazo* i el «tot s'hi val», de la mateixa manera que els tribunals se senten capaços de fer aplicar la llei. La feina dels mitjans de comunicació és fonamental per recollir el canvi social i oferir a la ciutadania la informació que vol. No es pot, doncs, obviar la informació que generen els jutjats.

A banda d'això, també es recullen d'altres canvis socials. Actualment, els mitjans de comunicació no veuen un assassinat com un fet rellevant del qual cal donar informació puntual, cosa que fa uns quants anys hauria omplert planes dels diaris. Això és així perquè ara la societat ja no s'escandalitza per un crim, per una

baralla, sinó que s'escandalitza quan els marits peguen a les dones, quan les violen, quan s'agredeixen menors, etc.

Prestar més atenció, per exemple, als maltractaments de dones no vol dir que ara n'hi hagi més, sinó que es reflecteixen més als mitjans de comunicació, perquè es fan ressò de les preocupacions de la societat actual. Així s'aconsegueix sensibilitzar més els jutges a l'hora de tractar aquests temes, sensibilitzar més el fiscal per demanar les penes, sensibilitzar més les institucions a l'hora de donar respostes i, fins i tot, s'aconsegueix algun canvi legislatiu.

Denunciar violacions múltiples, explicar els *modus operandi* i la dura experiència de les víctimes ajuda que es denunciïn les agressions sexuals sense por, sense sentir-se malament, sense haver d'ocultar-se.

Informar de les negligències professionals també ajuda que tothom sàpiga que és responsable de la feina que fa. Si no ho és, pot acabar als tribunals. També els periodistes són responsables. Encara que és cert que de vegades els mitjans de comunicació manipulen les informacions o distorsionen la realitat, no es pot generalitzar. Són determinats mitjans, determinats programes o determinats tertulians. Diferenciar l'opinió de la informació, fer la informació al més veraç i contrastada possible i respectar els drets i les llibertats de les persones són responsabilitats del periodista i del mitjà per al qual treballa. El periodista també respondrà davant dels tribunals si falta a la veritat, atempta contra algun dret o causa perjudicis per donar mentides com a veritats.

6. L'EXEMPLARITAT DE LA PENA

La pena és l'essència del dret penal i la presó és la configuració del compliment de la pena. Actualment la finalitat de la pena privativa de llibertat és la reinserció del delinqüent, però el compliment de la pena té també, des de sempre, una vessant exemplificadora.

A l'edat mitjana el compliment de la pena ja tenia un caràcter exemplificatiu. Es castigava al mig de la plaça per aconseguir l'escarni públic, per aconseguir la no-reincidència. Ara la pena és, per damunt de tot, un procés per aconseguir la rehabilitació d'un ciutadà a la societat, però també manté una funció d'exemplaritat que exerceixen els mitjans de comunicació social. Eduquen la societat perquè allò que abans era socialment acceptable, ara és penalment reprobable i, al final, serà també socialment inacceptable.

Per exemple, la societat dels anys setanta i vuitanta considerava la velocitat com un símbol de poder. Córrer a la carretera i conduir de forma esbojarrada o amb els efectes de l'alcohol no estava mal vist. Ara la societat ho reprova i les lleis ho castiguen. Els càstigs tenen a veure amb l'alarma social que generen els fets o les actituds. Un cas d'atropellament i fugida, com el de la dona del Nissan que va envestir un vianant a la plaça de Catalunya de Barcelona i va fugir, va acabar amb una condemna lleu. Ara els tribunals han condemnat a quatre anys de presó un home que, per excessiva velocitat i una conducció temerària, va matar un vianant.

La societat no veu reprotxable la contaminació de rius i la degradació de la natura. Tothom ho fa, és el preu que els anys seixanta i setanta vam pagar pel rellançament industrial del país; però la societat a poc a poc canvia i el delictes ecològic esdevé penalment reprovable. El càstig, fins i tot, es torna exemplar i la seva difusió entre la societat és necessària perquè aquesta conducta que abans era acceptada sigui ara recriminable també socialment.

Un cop assolida la reprovació social, cal assolir l'exemplaritat de la condemna. Qui la fa la paga i, per això, no hi ha distinció. Qui contamina pot acabar a la presó i com a mostra recordem el cas del primer empresari condemnat per un delictes ecològic a quatre anys de presó, que va complir la sentència. Els missatges que en aquest cas els mitjans de comunicació han tramès han estat fonamentals per al canvi social. Contaminar és delictiu. Contaminar pot comportar la presó i la justícia és igual per a tothom.

Aquest és potser un dels tòpics més qüestionats en aquests moments. Hi ha tribunals que en les seves sentències asseguruen que no perquè l'acusat tingui més o menys influència social o econòmica deixarà d'estar subjecte a l'imperi de la llei.

Un altre cas és el de l'exjutge justicier que ha acabat «ajusticiat». És una altra manera d'oferir a la ciutadania l'exemplaritat de la pena. La justícia ha demostrat que també un jutge pot estar entre barrots i sense cap tracte de privilegi.

El tracte de privilegi és últimament una de les qüestions més discutides en l'àmbit penal. El fet que personatges il·lustres, com un exjutge, empresaris importants, polítics, etc., siguin a les presons genera incerteses i distorsions, i també diversos punts de vista, d'acord amb les possibles interpretacions de la llei. Mentre estigui dins la llei sempre seran respectables. La concessió o no dels règims de semilibertat o de tercer grau directe i de l'indult és interpretable i en tot cas són els mitjans de comunicació els que també crearan un estat d'opinió sobre el cas i sobre les diferències o igualtats.

Si la justícia s'equivoca rectificarà, com ho va fer en el cas Arny amb el jutge de menors, Manuel Rico Lara. No van ser els mitjans de comunicació social els qui van imputar un delictes a un jutge, ni els qui el van fer seure al banc dels acusats, ni qui posteriorment ha considerat que no hi havia proves contra ell i n'ha decretat l'absolució.

Els mitjans de comunicació poden contribuir a fer més palesa l'alarma social, però no la generen. Els mitjans de comunicació social reflecteixen una realitat processal, encara que n'hi hagi que puguin, o vulguin, crear una distorsió d'aquesta realitat per motius interessats.

No crec que els *reality show* o els judicis paral·lels siguin cap mena de punt de referència: són desviacions de la professió periodística que infringeixen gairebé sempre el mateix codi ètic de la professió. La condemna social, que no té res a veure amb la penal, pot ser molt pitjor que qualsevol judici; la pena de la banqueta és a vegades irreparable i, per això, els mitjans de comunicació han d'actuar amb rigor i sense vulnerar altres drets fonamentals. Aquesta és, però, una decisió que cada mitjà de comunicació s'ha d'autoregular, per no vulnerar el seu codi deontològic i per respectar els altres drets constitucionals dels ciutadans, com és el dret a la intimitat, a la imatge, a l'honor.

L'actual confrontació entre el món judicial —sobretot penal— i el món periodístic, s'ha d'acabar a partir del consens. Per això, el Consell General del Poder Judicial va emetre el juliol de 1997 un comunicat on criticava els judicis paral·lels i demanava la col·laboració dels mitjans:

Este Consejo, en consonancia con lo declarado por el Tribunal Constitucional y por el Tribunal Europeo de los Derechos Humanos, ha de mostrar su preocupación ante el riesgo de que la serena Administración de la justicia pueda verse perjudicada, creándose una grave confusión y unas falsas expectativas en la opinión ciudadana, cuando los intervinientes en un proceso se ven sometidos en los medios de comunicación a un pseudojuicio o juicio paralelo sin garantía alguna.

72

La recerca de l'audiència i de lectors no ho justifica tot i la credibilitat informativa i la imatge de responsabilitat pública del mitjà informatiu també entren en el joc. Els grans avantatges d'oferir al ciutadà una versió real de la justícia provoquen a vegades una pressió excessiva sobre el tribunal i la resta de participants en el procés penal.

Un clima molt alt de tensió informativa pot fer distorsionar la feina de la justícia. Però són precisament els jutges i magistrats, que porten la capa de la independència judicial, els qui inevitablement s'han d'acostumar a treballar sota pressió i a ser el focus d'atenció dels mitjans de comunicació, que es centraran en la seva feina. A ningú no li agrada que el controlin o el critiquin, però sense cap control la justícia pot desvirtuar-se i perdre la funció principal. Emanada del poble, és un servei públic a favor del poble i és el poble el jutge dels jutges.

En un moment en què els ciutadans no confien en la justícia, apareix una clara contradicció: cada cop els ciutadans acudeixen més als tribunals per solucionar els seus problemes. Sembla que la vida social, política, cultural i esportiva del país esdevé judicable. Un incendi com el del Gran Teatre del Liceu acaba als tribunals; el conflicte entre el president d'un club esportiu i el seu entrenador, també; el finançament il·legal dels partits polítics; una junta d'accionistes; la retolació dels edificis judicials; l'educació a les escoles; les imprudències professionals, i moltes altres vessants del nostre entorn es solucionen i es discuteixen dins les parets dels jutjats.

Per tant, és evident que la decisió de l'àrbitre dels nostres conflictes ha d'interessar la societat. I, per tant, interessa els mitjans de comunicació.